

Εφηβος στα χρόνια του Εμφυλίου. Σε επαρχιακή πόλη της Μακεδονίας. Μαθητής στο Γυμνάσιο. Τρεις ημέρες την εβδομάδα τα μαθήματα γίνονταν το πρωί, τρεις ημέρες το απόγευμα. Το αντίθετο πρόγραμμα ακολουθούσε το Γυμνάσιο Θηλέων που συστεγαζόταν με το Γυμνάσιο Αρρένων. Ο φόβος του Εμφυλίου, του «συμμοριτοπολέμου», όπως μας έλεγαν οι μεγαλύτεροι, είχε οδηγήσει μαθητές και μαθήτριες από τα μικρότερα Γυμνάσια των κωμοπόλεων στην πρωτεύουσα του Νομού. Αναγκαστικά διδασκόμασταν μόνο τα βασικά μαθήματα: Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Ιστορία (που μας φαινόταν σαν παραμύθι, αφού την ιστορία τη ζούσαμε καθημερινά ολοζώντανη). Ένας ο γυμναστής και για τα δύο Γυμνάσια, ο οποίος ουσιαστικά το μόνο που επιδίωκε ήταν να μας προετοιμάζει για τις παρελάσεις των εθνικών επετείων, ώστε να συντονίζουμε τουλάχιστο το βηματισμό μας. Περίσσευε και μία καθηγήτρια Τεχνικών. Είχαμε, λοιπόν, και «Τεχνικά»· μία ώρα την εβδομάδα, στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Στο πρώτο εξάμηνο της πρώτης τάξης μάθαμε να κάνουμε «μπορντούρα με φύλλο συκής», στο δεύτερο εξάμηνο «μπορντούρα με φύλλο μορέας»!

Ωστόσο, το Γυμνάσιο, συγκριτικά με τις συνθήκες που

επικρατούσαν στα περισσότερα δημοτικά σχολεία της υπαίθρου (όσα απ' αυτά λειτουργούσαν κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου) ήταν ... κολέγιο. Τις πρώτες τάξεις του δημοτικού τις «έκανα», κατά τα τελευταία χρόνια της Κατοχής, σε μονοτάξιο σχολείο σε μικρό χωριό της Ρούμελης. Το χειμώνα το σχολείο λειτουργούσε στον πάνω όροφο μιας ετοιμόρροπης διώροφης οικίας· στον κάτω όροφο έμενε ο δάσκαλος με την οικογένειά του. Την άνοιξη και το φθινόπωρο τα μαθήματα γίνονταν για μεγαλύτερη ασφάλεια και... άνεση στην αυλή του σχολείου, κάτω από ένα μεγάλο πλάτανο. Οι λίγοι μαθητές καθισμένοι πάνω σε μεγάλες πέτρες, με τα τετράδια και τα βιβλία στα γόνατα και ο δάσκαλος όρθιος. Όλοι οι δάσκαλοι ήταν όρθιοι τα δίσεχτα εκείνα χρόνια.

Με την απελευθέρωση, μετακινήθηκαμε οικογενειακώς στη Μακεδονία, όπου ζούσαμε πριν τον πόλεμο. Η φοίτηση στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού και στο Γυμνάσιο ήταν οπωσδήποτε καλύτερη. Το κτίριο του Γυμνασίου εντυπωσιακό, αλλά ανεπαρκές για τις εκατοντάδες των μαθητών που είχαν συγκεντρωθεί στην πόλη, λόγω των ειδικών συνθηκών του Εμφυλίου, που αναφέρθηκαν. Οι καθηγητές λίγοι, οι συνθήκες δύσκολες...

Τα κενά σε ώρες διδασκαλίας, προγράμματα σπουδών, διδακτικά βιβλία, κτιριακή υποδομή, εποπτικά και άλλα μέσα τα κάλυπτε η ψυχική δύναμη και το αίσθημα ευθύνης των διδασκόντων και η δίψα για μάθηση των περισσότερων νέων που έζησαν το δράμα ενός παγκόσμιου πολέμου και βίωναν την απανθρωπιά μιας εμφύλιας αιματοχυσίας. Ακόμη, σημαντικό ρόλο έπαιζε και ο πειθαναγκασμός του εκπαιδευτικού συστήματος (που δεν ήταν, βέβαια, τόσο ανθρώπινο), αλλά και ο συστηματικός έλεγχος διδασκό-

ντων και διδασκομένων (όχι πάντα άμοιρος λαθών και αντικειμενικός).

Ο φιλόλογός μας ήταν ένας μεσήλικος οικογενειάρχης από την Αθήνα. Η γυναίκα του και τα δυο παιδιά του στην Αθήνα. Νοίκιαζε ένα δωμάτιο, σε μια ολιγομελή οικογένεια, κοντά στο Γυμνάσιο. Ένα το κοστούμι, καθημερινές, γιορτές, χειμώνα, καλοκαίρι. Το καλοκαίρι απλώς έβγαζε το σακάκι και το γιλέκο και σήκωνε μέχρι τους αγκώνες τα μανίκια του άσπρου πουκάμισου, που ήταν πάντα πεντακάθαρο και σιδερωμένο. Στην Αθήνα κατέβαινε μόνο τα καλοκαίρια. Τα έξοδα πολλά για να σκεφτεί κάθοδο στην Αθήνα και τα Χριστούγεννα ή το Πάσχα. Ήταν, βέβαια, και ο κίνδυνος από τις δολιοφθορές στους σιδηρόδρομους και στους αυτοκινητόδρομους.

Η διαβίωσή του, όσο γινόταν, πιο οικονομική, για να συντηρείται από έναν ισχνό μισθό και η οικογένεια στην Αθήνα. Το εστιατόριο πολυτέλεια για να το επισκέπτεται καθημερινά: τα πρόχειρα γεύματα στο σπίτι ήταν συχνότερα. Οι καθηγητές και οι άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι, όσοι δεν ήταν ντόπιοι και ήταν εργένηδες, σιτίζονταν στα δυο κεντρικά εστιατόρια της πόλης εναλλάξ για να μη δημιουργούν προβλήματα διάκρισης, αλλά και για να θολώνουν τα νερά ως προς το είδος της σίτισής τους. Τα menu των εστιατορίων δημοσιοϋπαλληλικά! Από τους σερβιτόρους των εστιατορίων — μερικοί ήταν γονείς μαθητών του Γυμνασίου — διέρρεαν πληροφορίες ως προς τις αναγκαστικές προτιμήσεις τους. Χορταστικά φαγητά οικονομικής τι-

μής: πατάτες γιαχνί ή του φούρνου, μακαρόνια, όσπρια... συνοδευόμενα από άφθονο μαύρο ψωμί. Το menu της Κυριακής και των εορτών: Μία μερίδα πατάτες ή μακαρόνια και μισή μερίδα κεφτέδες ή βοδινής γλώσσας!

Και όλα αυτά μέσα σε μια ατμόσφαιρα ουσιαστικά πολεμική. Λίγες ήταν οι νύχτες που δεν ακούγαμε πυροβολισμούς στις παρυφές της πόλης. Μόλις χάραζε η ημέρα, μικροί και μεγάλοι κάναμε το σταυρό μας. «Τη βγάλαμε κι αυτή τη νύχτα», λέγαμε. Για τη ζωή μας φοβόμασταν τις νύχτες. Την ημέρα ήμασταν σίγουροι ότι η ζωή μας δεν διέτρεχε κίνδυνο! Με την ανατολή του ήλιου ανασαίναμε, λοιπόν, με ανακούφιση. Οι άντρες έφευγαν για τις δουλειές τους, οι γυναίκες άρχιζαν το νοικοκυριό και εμείς τα παιδιά αρπάζαμε τις πάνινες τσάντες και τρέχαμε για το σχολείο. Παράταση ελευθερίας ή ζωής για μια ακόμη έστω ημέρα.

Οι συζητήσεις με τους συμμαθητές ήταν μόνο γύρω από τον πόλεμο. Οι ειδήσεις στο ραδιόφωνο μιλούσαν κυρίως για το «συμμοριτοπόλεμο». Τα πρωτοσέλιδα των λιγοστών εφημερίδων γεμάτα αριθμούς και φωτογραφίες μακάβριες θυμάτων του πολέμου.

Όταν τα απόβραδα γύριζα από το σχολείο στο σπίτι (τις ημέρες της εβδομάδας που τα μαθήματα ήταν απογευματινά) και περνούσα αναγκαστικά από τον κεντρικό δρόμο της πόλης, που κάποια χρόνια πριν και αρκετά χρόνια μετά τον Εμφύλιο ήταν το νυφοπάζαρο της πόλης, ένιωθα ένα είδος ντροπής που ήμουν ζωντανός και το θεωρούσα απάνθρωπο κάποιοι να παίζουν τάβλι στους καφενέδες, να πίνουν στις ταβέρνες ή να πηγαίνουν στον κινηματογράφο (δυο χειμερινούς και δυο θερινούς κινηματογράφους είχε η πόλη) τη στιγμή που κάποιοι άλλοι έβλε-

παν κυριολεκτικά το χάρο με τα μάτια λίγα μόνο χιλιόμετρα μακρύτερα. Το θεωρούσα τουλάχιστο άδικο κάποιιο να ζουν, όσο και όπως ζούσαν, και κάποιιο άλλοι να πεθαίνουν. Για ποιους και γιατί πέθαιναν;

Την προηγούμενη νύχτα η πόλη ξενύχτησε. Στις βόρειες παρυφές της ηκούσαν όλη τη νύχτα πυροβολισμοί, βλήματα όλμων, εκρήξεις χειροβομβίδων. Τα χαράματα οι πυροβολισμοί ξαφνικά σταμάτησαν. Με το πρώτο φως της ημέρας έφτασαν δυο μαχητικά αεροπλάνα από τη Θεσσαλονίκη, όπως συνέβαινε κάθε φορά που υπήρχε επίθεση των ανταρτών στην πόλη. Τότε η μάχη για τους επιτιθέμενους γινόταν δύσκολη. Πριν, λοιπόν, χαράξει έπαιρναν οι επιτιθέμενοι δρόμο μέσα από χαράδρες για βορειότερες περιοχές που ήταν και ορεινότερες.

Μετά από μια τέτοια, λοιπόν, νύχτα ο φιλόλογος καθηγητής μας, στο μάθημα των Νέων Ελληνικών, μας έκανε ανάλυση ενός ποιήματος και με χαρακτηριστικές κινήσεις των χεριών του, με κλειστά τα μάτια, σαν να ήταν υπνωτισμένος πάνω στην έδρα, μας έδειχνε πώς πάνε οι ψυχές των νεκρών το δείλι στην πηγή να ξεδιψάσουν!

Και εμείς εμβρόντητοι σταυροκοπιόμασταν, μουρμουρίζοντας: «Μα χθες το βράδυ είδαμε όλοι το χάρο με τα μάτια και αυτός ο ευλογημένος έχει σήμερα πρωί πρωί το κουράγιο να μας αναλύει με τόσο ρομαντικό και παθιασμένο τρόπο ένα ποίημα που μιλά για τις ψυχές που πάνε το δείλι στην πηγή να ξεδιψάσουν;». Χρόνια αργότερα καταλάβαμε πόσο επίκαιρο ήταν το συγκεκριμένο ποίημα.